

Alexandru CRIȘAN

București

LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ ÎN ÎNVĂȚĂMÎNTUL ROMÂNESC

0. *Preliminarii.* Aproape pretutindeni în lume autoritățile administrative și cele științifice sînt unanime în a afirma rolul prioritar al studierii limbii materne și a literaturii naționale în cadrul sistemului de învățămînt. În numeroase cazuri, acest ideal educațional — de o importanță pe care nimeni nu o poate contesta — are și șansa de a fi transpus în realitate. Într-o asemenea situație, are loc, de regulă, o efervescență cu totul specială în ceea ce privește nu numai cercetarea științifică, dar și elaborarea celor mai adecvate modele curriculare în domeniu. În alte cazuri, în schimb, trecerea de la afirmațiile mai mult sau mai puțin generale, mai mult sau mai puțin conjuncturale la fapte se dovedește a fi mult mai anevoioasă; iar cauzele sînt, desigur, dintre cele mai diverse.

Pentru a evita o astfel de situație este necesar ca problematica regîndirii studiului limbii și literaturii române în școală să fie racordată — mai mult decît pînă în prezent — la *dimensiunile și coordonatele* realităților care definesc *mutațiile actuale*, dar mai ales cele de perspectivă ale învățămîntului nostru. În acest sens, pornind de la prezentarea succintă a

stadiului actual al problemei, raportul de față își propune să aducă în discuție — fără pretenția de a le și epuiza — o serie de repere menite să contureze restructurarea concepției privind studiul limbii și literaturii române în învățămîntul românesc.

1. *Stadiul actual al problemei.* Diagnoza "stării prezente" a domeniului care ne interesează — operație nicidecum simplă — trebuie să pornească, pe de o parte, *de la analiza documentelor școlare* în uz (programa și manualul), iar pe de altă parte, de la examinarea zonei — mult mai sensibile — a *performanțelor școlare concrete*. Din considerente de economie a expunerii, ne vom limita, în acest cadru, doar la primul dintre aspectele menționate.

Astfel, după cum se știe, *programele și manualele școlare* au fost supuse după 1989 unei relative "reconsiderări" (cf. Crișan, 1993 b). Din păcate, în absența unei concepții și a unei strategii unitare, acest proces a comportat operații, de regulă, puțin coordonate, cu rezultate diferite de la caz la caz. Astfel, în ceea ce privește *programele școlare*, în timp ce învățămîntul primar și cel liceal s-au remarcat prin unele mutații (adoptarea, cel puțin în intenție, a "paradigmei comunicării" în clasele I — IV, respectiv a unor utile "repoziționări" cronologice în clasele IX — XII), ciclul gimnazial nu a depășit faza unor "cosmetizări" nerelevante.

În privința *manualelor*, situația este oarecum diferită: deși au fost eliminate textele și... imaginile "orientate" politic, manualele de învățămînt primar și gimnazial au rămas, în esență aceleași; mutații s-au produs la nivelul liceului, în cazul căruia, în afara "repoziționărilor" la care ne-am referit mai sus, asistăm și la un început de "revizuire", de această dată mai adînc, în special în ceea ce privește "tratarea didactică a materiei" (a se vedea clasa

a X-a, precum și noul manual pentru clasa a XII-a).

În ciuda acestor elemente de noutate, demersurile menționate au atins prea puțin esența problemei, de vreme ce "ecuația" didactică și disfuncțiile proprii disciplinei au rămas fundamentale aceleași. Într-adevăr, asistăm — ca și înainte de 1989 — la (a) *absența unor principii unitare și clare*, precum și a unei opțiuni conceptuale coerente, în măsură să orienteze întregul proces de învățare a limbii române pe parcursul școlarității; (b) *lipsă de claritate și incoerența* — la nivelul sistemului — a finalităților și obiectivelor generale ale studierii limbii materne în școală; (c) *lipsa de unitate și caracterul compozit al paradigmei didactice* utilizate în cele trei cicluri (într-adevăr, aceasta este preponderent *funcțională* în învățămîntul primar, *informativă* în cel gimnazial și excesiv *descriptivă* în învățămîntul liceal); (d) *lipsa oricărei diferențieri și alternative* la nivelul propriu-zis al procesului învățării (în condițiile unor programe exagerat prescriptive și ale unor manuale unice, relativ puțin motivante).

Aspectele relevate mai sus — alături de altele, asupra cărora nu vom putea insista în acest cadru — demonstrează, dacă mai era nevoie, că o nouă abordare a studiului limbii și literaturii române în școala noastră este mai necesară ca oricînd.

2. *Repere pentru o nouă concepție.* Structurarea și implementarea unei concepții, deci a unei *paradigme disciplinare* noi, trebuie să aibă, de regulă, ca punct de plecare, trei repere fundamentale: analiza "internă" a stadiului atins de domeniul în discuție; raportarea acestuia nu numai la tendințele cele mai semnificative în aria proiectării și a didacticii limbilor materne, ci și la tradiția autohtonă demnă de r econsiderat la un moment dat (Hangiu, 1990) și, în sfîrșit, plasarea întregului proces de schimbare în perspectiva noilor

finalități ale învățămîntului din țara noastră.

Alături de reperele menționate mai sus (pentru a căror analiză ne permitem să trimitem la Crișan, 1993 b), premisa de la care s-a pornit în elaborarea alternativei pe care o vom prezenta succint în varianta în extenso a raportului este aceea că o paradigmă didactică realmente nouă trebuie să propună un *model conceptual și aplicativ inedit de proiectare, validare, organizare, conducere și evaluare a situațiilor de învățare*, înțelese — evident — într-o viziune sistemică și esențialmente dinamică (Crișan, 1993 a).

Din cele arătate mai sus, se poate aprecia că afirmarea în sistemul de învățămînt a unei noi concepții de studiere a limbii și literaturii române comportă — în esență — două faze: una de *elaborare și testare*, iar cealaltă, de *implementare și generalizare*. Scopul final al întregului demers ar fi introducerea progresivă în sistem a unui nou model didactic, acoperind, în esență, trei niveluri.

A. Primul dintre ele — zona "*finalităților și a obiectivelor învățării*" — ar urma să consemneze, într-un corpus unitar și coerent, scopurile pe care și le propune disciplina de-a lungul întregii școlarități, evident, cu necesarele nuanțări de la un ciclu la altul, de la o clasă la alta; acest nivel ar avea un *rol reglator*, asigurînd, printre altele, unitatea conceptuală și cea acțională a procesului de studiere a limbii și literaturii române, în integralitatea sa.

B. O altă zonă — cea a "*standardelor de atins*" — ar consemna, pe baza unor criterii riguroase, performanțele minimale, intermediare și maxime la care ar urma să ajungă elevul / tînărul la capătul diverselor etape ale parcursului școlar; reunite într-un sistem coerent de criterii și itemi, standardele ar permite — pentru prima dată în învățămîntul nostru — evaluarea realmente obiectivă, deci

profesionalizată a rezultatelor învățării; alături de corpusul de finalități și obiective, standardele ar putea constitui un al doilea *sistem de reglaj*, în măsură să asigure unitatea întregului demers de învățare a limbii materne.

C. Între cele două zone *reglatoare*, s-ar situa o *componentă deschisă* și flexibilă, acoperind domeniul "*conținuturilor învățării*". După cum se știe, pînă în prezent, conținuturile erau *uniforme* (aceleași pentru o aceeași vîrstă de școlaritate) și, în egală măsură, "*directive*" (obligatorii pentru toți elevii, mai ales datorită utilizării unor manuale unice). Este evident că, în aceste condiții, învățămîntul nu era capabil să răspundă, în mod corespunzător, diversității de interese, opțiuni și capacități ale elevilor; ca să nu mai vorbim despre faptul că uniformizarea în discuție neutraliza cu totul zona "*afectivității*" și a "*motivației*" afite semnificative pentru învățare.

Tocmai de aceea, noua concepție optează pentru așa-numitele "*conținuturi-cadru*", avînd un caracter *strict orientativ*. Astfel, în locul listelor "*imperative*" de conținuturi (care, de cele mai multe ori, reproduceau întocmai "*tabla de materii*" a manualelor), noile programe ar trebui să ofere doar tipurile, clasele și categoriile de conținuturi în măsură să determine atingerea obiectivelor unitare elaborate pe plan național. În aceste condiții, le-ar reveni exclusiv autorilor viitoarelor *manuale alternative* rolul de a oferi soluția optimă de *organizare și prelucrare didactică* originală — *diversificată* a unităților de conținut. Ar reapărea, astfel, în sfîrșit, "*manualele de autor*", purtătoare — fiecare, în parte — ale unor "*opțiuni didactice*" personalizate, eliberate de presiunea venită de la "*centru*".

O asemenea *deschidere* — și "*des-centralizare*" — a conținuturilor ar marca, în mod simultan,

întoarcerea, pe de o parte, la tradiția interbelică a unor *programe-cadru*, nu numai flexibile, dar și "*aerisite*" (cf. Hangiu, 1990), iar, pe de altă parte, integrarea noastră în contextul unora dintre cele mai actuale procese de reformă pedagogică din lumea contemporană.

3. *Perspective*. Pornind de la "*provocarea*" (în sensul bun al cuvîntului) pe care o reprezintă un astfel de model al înnoirii, varianta *in extenso* a raportului de față va aprofunda, rînd pe rînd, principalele componente ale concepției avansate. Vor fi avute, astfel, în vedere: "*noile finalități și obiective generale ale învățării limbii materne*" (cf. și Crișan et al., 1993/1994), *principiile restructurării studiului limbii române, obiectivele specifice și conținuturile învățării* (cf. și Crișan, Cincu, 1993).

BIBLIOGRAFIE:

Crișan, Al., 1993 a. *Curriculum Development in Romania*, în J. C. van Bruggen (ed.), *Case studies: Strategies for and Organization of Curriculum Development in some European Countries*, Enschede, CIDREE, p. 155 — 172.

Crișan, Al., 1993 b. *Preliminarii la o nouă programă de limba română: Nevoia de schimbare*, în "*Trișuna învățămîntului*", nr. 18, p. 6.

Crișan, Al., Cincu, G., 1993. *O nouă perspectivă în elaborarea programei de limba română*, în "*Revista de pedagogie*", nr. 1 — 2, p. 53 — 63.

Crișan, Al., Cerkez, M., Cincu, G., Costea, O., Mihailovici, A., Mihăilescu, C., 1993/1994, *Limba română în gimnaziu: obiective și conținuturi* (I — III), în "*Limbă și literatură*", vol. I — I I, 1993, p. 1931 — 134, vol. III — IV, 1993, p. 123 — 129, vol. I, 1994, p. 84 — 103.

Hangiu, I., 1990. *Principii și sistem în elaborarea noilor programe și manuale școlare de limbă și literatură română* (I — II), în "*Limbă și literatură*", vol. II, p. 227 — 233, vol. III — IV, p. 351 — 356.